

Türkiýede masonlygyň taryhy

Category: Kitapcy,Sözler,Taryhy makalalar

написано kitapcy | 23 янвря, 2025

Türkiýede masonlygyň taryhy TÜRKiYE'DE MASONLUK TARİHİ

Dışarıdan, toplama bilgilerle, birtakım kitaplardan alıntılarla masonluk hakkında yazı yazanların bu konuda eksik olduğu görülür. Masonik yapılanmanın tam olarak bilinmemesi nedeniyle yapılan bazı yorumlar da bu nedenle spekülasyon olmanın ötesine geçemez. Bu güne değin masonluk hakkında, mason olmayan kişilerce yazılan kitap ve makale türü çalışmalar bu nedenle gerçek senteze varamamışlardır. Masonluk yaşantısına devam eden bir mason ise bu yönde bir kitap ve benzeri çalışmayı dışarıda basılmak/dağıtılmak maksadıyla ortaya koyamaz! Çünkü masonluğun genel prensibi olan içlek (ezoterik) çalışmanın doğal tezahürü olarak masonluğun sırlarını (gizlerini) açıklayamaz.

Uzun yıllar mason derneği üyeliğimiz oldu. Belki bir merak ile başlayan ve geçen yıllar içinde biraz daha bir şeyler öğrenme arzumuz; 2004 yılında dini inançlarımızla çatıştı. Masonlukta, “Allah” mevhumunun karşısına çıkarılan “Evrenin Ulu Mimarı” kavramıyla olan bu çatışmaya ve o platformda artık bulunmak istemememizin de ağır basmasıyla gelişen süreç; 27. Dereceye geçmeyi hak kazandığımız bir esnada bizi istifaya götürdü.

Bu yazı dizimiz, masonları tatmin etmeyecektir zira yazımızda masonları övmeyeceğiz. Bu yazı dizimiz mason karşıtlarını da tatmin etmeyecektir zira masonları bilinçsiz bir şekilde yermeyeceğiz ya da küfür etmeyeceğiz...

Masonlukla ilgili olarak bir giren bir daha ayrılamaz gibi çok absürt bir kanı vardır! Masonluk, tüm Dünya’da olduğu gibi bizde de tüzel kişiliği olan bir dernek vasıtasıyla işlemektedir ve “Dernekler Kanunu”nun ilgili maddeleri gereğinde de her üye özgür iradesiyle dernekten ayrılabilir. Evet, ayrılmaması için manevi baskı yapılması olasıdır ve bize de yapılmıştır. Ancak Kanun’un ilgili maddesini de içeren ihtarî bir faks’ımızın ardından, ciddiyetimizi yasal mecraya

da taşıyacağımız hususundaki kararlılığımız, henüz 1 saat geçmeden kaydımızın silindiği ile ilgili belgenin tarafımıza ulaşmasını sağlamıştır.

Tarih bilimi; belge ve bilgilerin, kaynak gösterilmek suretiyle ve tarafsızlıkla ortaya konulmasıyla geçmişin bilinmesi ve anlaşılması işlevini yerine getirir. Bu yazı dizimizdeki verilerin tümünün çok uzun bir emek ve bilgi birikimi ile ortaya çıkmış olduğunu belirtmek isteriz. Bu yazı dizisindeki bilgiler, dernek üyesi iken “en fazla konferans” verenler arasında olan eski bir masonun tecrübeleri ve bilgi donanımı ile kaleme alınmıştır.

Yazının “Tarihsel Süreci” anlatan kısmı, şu anda masonlarca da “kaynak” olarak kabul edilen “Defne Yüksek Yetkinleşme Atölyesi 2000-2001 Yılı Konferansları”nı ihtiva eden bir kitabın 177-200 sayfalarındaki makalemizdir. “Suprem Konsey’in 140 Yıllık Tarihi (1860-2001)” adlı bu makale; üst derecelerdeki bir konferans için hazırlanmıştı ve üst derecelerin tarihi ile daha fazla ilgiliydi. Bu yazı dizisinde, “Türkiye’deki Masonluk Tarihi” tüm dereceleri (1. Dereceden 33. Dereceye kadar) kapsayacak bir şekilde irdelemektedir. Yazı içindeki masonik terimlerin iyi anlaşılabilmesi için de ayrıca parantez içinde kısa açıklamalar yapılmıştır.

MASONİK YAPILANMA

Türk Masonluğu ile ilgili tarihsel sürece başlamadan evvel, masonik yapılanmayı da tarif etmek ve bu yazı içeriğindeki bazı kavramlar hakkında bilgi vermek, masonluğun çalışma şematiğinin daha iyi anlaşılması açısından çok önemlidir.

Türkiye’de faaliyet gösteren iki erkek ve bir bayan mason derneği vardır:

“Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locası”

“Özgür Masonlar Büyük Locası”

“Kadın Mason Büyük Locası”

Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locası; “İngiliz

Masonluğu" paralelinde çalışır ve kısaca "Muhafazakârlar" olarak tanımlanır.

Özgür Masonlar Büyük Locası ise "Fransız Masonluğu" ile daha yakındır ve kısaca "Liberaller" olarak tanımlanır.

Kadın masonların yapılanmasına Özgür Masonlar Büyük Locası yardımcı olmuş, 1991'de kadın masonluğu oluşumunu evvela kendi bünyelerinde ama farklı bir dernek olarak başlatıp, bu oluşum belli bir dereceye vardığında da eğitimine ve organizasyonuna destek olmuştur.

Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locası ise İngiliz Masonluğu'nun ana prensipleri dâhilinde "kadın" masonları kabul etmez ve kesinlikle yadsır. Zaten diğer mason grubu olan Özgür Masonlar Büyük Locası üyelerini de mason olarak kabul etmezler ve bu grupta olan masonlara (masonik açıdan) "düzensiz" tanımlaması yaparlar.

Dünya'da masonluğun "muhafazakâr" ve "liberal" olarak ikiye ayrılması, bunun nedenleri ve aralarındaki görüş farklılıkları, bu yazımızın ana konusu değildir ve bir başka yazıda "Dünya Masonluk Tarihi" başlığıyla ele alınabilecek başlı başına bir konudur.

Türkiye'deki masonlar; Dünya'da en yaygın ve 33 dereceli bir sistem olan; "Eski ve Kabul Edilmiş İskoç Riti" ile çalışırlar. (Ritüel= Bir törenin yapılış şekli. Bu bağlamda; kiliselerdeki ayinler de belli bir ritüele göre icra edilirler. Masonik bir toplantının da uygulama şekline ritüel denmektedir.)

Masonluğun ilk üç derecesini "Büyük Loca" adı altında yasal olarak kurulmuş bir dernek, 4. Dereceden, 33. Dereceye kadar olan kısmını ise "Yüksek Şüra" ya da "Suprem Konsey" adı altında yine yasal olarak kurulmuş bir başka dernek yönetir.

Halk arasında daha fazla bilinen "Büyük Loca" kavramı buzdağının sadece görünen kısmıdır. Bunun ardında; 4. Dereceden başlayarak, 33. Dereceye kadar giden bir süreç daha vardır ve masonluğun esas gizleri kısaca "üst dereceler" olarak tanımlanan bu derecelerdir.

İlk üç derece; cırak, kalfa ve üstad dereceleridir. Bunlar; "Mavi Dereceler" ya da "Remzi Dereceler" denir ve bir "Büyük

Loca" tarafından yönetilir. Büyük Loca; "Demokratik" bir yapılanmadır ve tüzükte belirlenen kıdem (süre) ve diğer koşullara uymak şartıyla, bu derneğe üye olan herkes kendi locasının yönetimine ve isterse "Büyük Loca" yönetimine de aday olabilir.

Dördüncü ile otuz üçüncü derece arasındaki dereceler ise bir başka mason derneği tarafından yönetilir ki bu ikinci derneğin yapısı pek bilinmez. Gizli olan bu üst derecekleri yöneten 2. dernektir.

Bu 2. dernekte "Demokrasi" yoktur. Çünkü burada yöneticiler sadece 33. Derecede olan masonlardır. Bu durumda 33. Dereceyi almamış bir mason doğal olarak, dernek yönetimi ile ilgili söz sahibi de olamaz.

2. dernek "Otokratik" yöntemle (buyurgan) yönetilir. Yapılan (yasal) dernek seçimleri, gelen Devlet görevlilerine karşı göstermeliktir. Çünkü 4. Derecede olan bir mason da yasal olarak o derneğin bir üyesidir, ama yönetime girmeye, aday olmaya (Masonik Yasalar) açısından hakkı bulunmaz.

İlk üç dereceyi yöneten "Büyük Loca" ile 4-33. Dereceeleri yöneten "Yüksek Şüra" ya da "Suprem Konsey" arasında bir "Konkordato" vardır. Bu konkordatoya göre 4. ile 33. arasında bir derecede olan bir mason, Büyük Loca'da da "Düzenli" olmak zorundadır. Başka bir anlatımla; devam ve ödenti yükümlülükleri açısından "Düzensiz" olmamalıdır. Bir mason üyesi olduğu Büyük Loca'ya "Ben artık üst derecelere geçtim. Bundan sonra ilk ya da alt derecelere gitmeyeceğim" diyemez. Çünkü alt derecelere devam etmezse "mason" sanı ortadan kalkar.

(Büyük locanın örgütlenmesine ve yetki alanı içinde bulunan locaların toplamına "obediyans" denir ki bu tanım yazımız içinde sıkça geçecektir.)

Büyük Loca tarafından yönetilen 1.-3. Dereceler şunlardır:

1. Derece= "Çırak"
2. Derece= "Kalfa"
3. Derece= "Üstad"

Suprem Konsey tarafından yönetilen 4.-33. Dereceler ise şöyle ayrılırlar:

4-14. Dereceler arasında çalışan birimin adı “Atölye”

15.-18. Dereceler arasında çalışan birimin adı “Şapitr”

22.-30. Dereceler arasında çalışan birimin adı “Aeropaj”dır.

Masonluğun ana felsefesi 30. Derecede biter. 31. ve 32. Dereceler; Yüksek Yargılama ve Disiplin kurullarıdır. 33. Derece ise yukarıda belirtildiği gibi “Yüksek Şüra” ya da “Suprem Konsey” adını taşır. Suprem Konsey; 33.ler meclisidir ve kendilerini “Ritin Egemen Otoritesi” olarak sayarlar.

1. DÖNEM

Osmanlı topraklarında ilk masonik faaliyetler Sultan 3. Ahmet (1703-1730) devrinde başladı. Burada bulunan yabancı masonların kendi obediyanlarına bağlı localarda masonik çalışmalar yapmaya başladıkları bilinmektedir. Zamanla Osmanlı vatandaşı gayrimüslimler ile görev icabı yurtdışına giden devlet memurları da mason olmaya başladılar. Örneğin, 1720 yılında, Fransa’ya “Fevkalade Büyükelçi” olarak atanan “Yirmisekiz Mehmet Çelebi” ile oğlu “Sait Çelebi” ilk Türk masonları arasındadır. Osmanlı topraklarında kurulan mason localarının 1738 yılından itibaren; İstanbul, İzmir, Halep ve daha birçok şehirde faaliyet göstermekte oldukları, çeşitli masonik kaynaklarda yer alır.

Masonluğun Osmanlı hudutlarında yayılması “Kırım Harbi” (1853-1856) ve sonrasında artar. Bu dönem aynı zamanda, Osmanlı Devleti’nin Batı’lı güçlere çok fazla taviz verdiği bir dönemdir. Kırım Harbi sonrasında ülkeye gelen, İngiliz, Fransız ve Kuzey Doğu İtalyan Devleti askerleri, ülkede bulunan yabancı tacirler ve görev icabı bulunan yabancı diplomatlar vasıtasıyla Osmanlı’da masonik faaliyetler artmış ve yabancı obediyanlara bağlı olarak çalışan localar kurulmaya başlanmıştır.

24 Haziran 1861’de Prens Halim Paşa “Kadim ve Makbul İskoç Riti’nin Şuraî Alî-î Osmanî’si” adı altında ilk Türk “Suprem

Konseyi"ni (ya da sadece Yüksek Şüra olarak tanımlanır) kurdu. (Halim Paşa; Sait Halim Paşa'nın babası, Mısır Hidiv'i İsmail Paşa'nın yeğenidir.)

Osmanlı topraklarında çalışan localar, ilk zamanlarda yabancı bir büyük locaya (obediyanse) bağlı olarak çalışmaktaydılar. 1861'de kurulan Suprem Konsey; çalışma yapacak yeterli sayıda mason bulamadığı için uzun ömürlü olamadı ve bir müddet sonra masonik tabir ile uykuya yattı. Uykuya yatış tarihi tam olarak bilinmemektedir. Sadece, 1861'de kuruluşu ile ilgili ve 1869'da Dünya masonları tarafından kabul edildiğine (tanındığına) ait belgeler vardır ve bundan ötürü de uykuya yatış tarihinin 1869'dan daha sonraki bir yılda olması gerekir. 1869'dan sonra ve birazdan açıklanacak olan yeniden yapılanmanın (reorganizasyon) yapıldığı 1909 tarihleri arasında ortaya nasıl bir varlık koyduğu hakkında ise çok az bilgi/belge vardır.

Masonlar; bir sebeple gittikleri ülkelerde, kendi ülkelerine bağlı bir masonluk yapılanması orada yoksa kendi obediyanlarına bağlı olarak masonik çalışmalar, toplantılar, hatta üye alımları dahi yaparlar/yapmışlardır. Osmanlı topraklarında görevle bulunan masonlar –başta diplomatlar ve yabancı tacirler- da bu şekilde masonik çalışmalar yaptılar. Masonluk için genel bir tanımlama ile en başarılı olarak Batı'nın eski müstemleke ülkelerinde faaliyet sergilemiştir. Osmanlı belki bir İngiliz, Fransız ya da İtalyan müstemlekesi (şeklen) hiç olmamıştır, fakat kapitülasyonlar ve büyük maddi borçları nedeniyle zaten gırtlacağı bir müstemlekeden daha fazla sıkılmış ve çok zor durumda olduğu da hatırlanmalıdır.

23 Haziran 1863'de İngiltere Büyük Locası'na bağlı olarak "L'union d'Orient" Locası İstanbul'da kuruldu ve Türkiye'deki tüm masonları bir araya getirmeyi amaçladığı ilân etti. Saraya çok yakın bir hukukçu olan "Louis Amiable", bu locanın üstadı muhteremi olduğunda ilk iş olarak Fransızca olan ritüelleri Türkçeye çevirtti.

Bu locaya zaman içinde Osmanlı Devleti içindeki kilit mevkilere bulunan (başta asker) masonlar katılmaya başladılar. Örneğin: 1869 matrikülünde; (kısaca üye kütüğü denebilir)

Sadrazam İsmail Ethem Paşa, Birinci Yaver Rauf Bey gibi yüksek mevkilerde bulunan toplam 15 kişi bu locada üye görünmektedir. Bu locanın, (kendilerince) çok başarılı çalışmalar yapması üzerine 4-18 dereceler arasında çalışmalar yapması için bu locanın uzantısı olarak bir de şapitr kuruldu.

Burada dikkat edilmesi gereken şu husus vardır: 4 ve üzeri derecelerde çalışma yapmak üzere 1861'de Prens Halim Paşa tarafından kurulan "Kadim ve Makbul İskoç Riti'nin Şuraî Alî-î Osmanî'si" adı altındaki Türk Suprem Konseyi'nin, çalışmalarını sürdüremediğinden dolayı uykuya yattığını belirtmiştik. Zira bu oluşuma katılacak mason bulunamamıştı, ancak enteresan olan da yabancı kökenli bir mason oluşumu kendine pekâlâ üye bulabiliyor ve örgütlenebiliyordu.

Bu dönemde ayrıca İngiliz Masonluğu'na bağlı localarda, o locaya bağlı "Royal Arch" şapitrleri de kurulmaya başlandı. Bunu da çok kısaca açmak gerekirse İngiliz Masonluğu; 4 ve üzeri dereceleri yadsıyan ama içinde de barındıran bir sistemdir. Bu bir tezat olarak algılanabilir ki öyledir...

İngiltere Büyük Locası; geçmişten bu güne değin, kendini masonluğun anası sayma itiyadındadır. Üst dereceli çalışmaları yukarıda belirttiğimiz gibi bu söylemle tezat da teşkil etse engellemez (üst derecelerin ayrı bir dernek olduğunu önceki bölümde belirtmiştik) ama yadsır.

Ve bu bağlamda, İngiliz Masonluğu çerçevesinde; 3. Dereceden devamla ortaya çıkan "Royal Arch" oluşumunu da destekler. Royal Arch sistemi; bu kadar basit ve bu kadar kısa tanımlanamayacak ve çok karmaşık bir konudur.

(Bu husus; ancak Dünya Masonluk Tarihi başlığında bir çalışma içinde irdelenebilir. Burada sadece çok kısa bir vurgu yaptık) Bunlara bir örnek olarak; 20 Eylül 1865 tarihinde 107 berat numarası ile kurulan, "Thistle Of The East Royal Arch Şapitri"ni ve 16 Haziran 1869'da kurulan, "Homer Royal Arch Şapitr"ini gösterebiliriz. İrlanda Büyük Locası'na bağlı olarak, 22 Kasım 1864'de Büyükdere'de kurulan, Leinster Locası'nın, Royal Arch Şapitr'i de 5 Ekim 1867'de kuruldu. 25 Temmuz 1871'de ise Büyükdere'den Hasköy'e taşındı. Görüldüğü gibi İngiliz masonlar Osmanlı topraklarında fevkalade

aktiftiler...

0 tarihte konsolosluk ve elçiliklerin Büyükdere ve Sarıyer'de bulunduğunu da vurgulamak gerekir. Nedenini tam olarak tespit edemediğimiz bir başka yerleşim alanı ise Hasköy'dür. Şu an itibariyle (bilinen) en eski masonik haberi ihtiva eden bir belge, arşivimizde bulunan "Levant Times" adlı bir gazetedir. Bu gazetenin 1 Kasım 1871 tarihli sayısında; "Hasköy Mekanik Enstitüsü"nün üst katında kurulan "Kalkedonya" adlı bir loca hakkında bir haber bulunmaktadır. Haberde; locanın muhteşem mobilyalara sahip olduğu ve bu locaya bağlı masonların, açılış gününde Okmeydanı üzerinden Hasköy'e kadar üzerlerinde masonluk kuşamlarıyla yaptıkları bir yürüyüş anlatılmaktadır. Beyoğlu'nda basılan ve İngilizce ile Fransızca olarak basılan bu gazetenin başlığı şu şekildedir:

"Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk mason mabedini kurmak şerefi Hasköy'de yaşayan İngiliz Kolonisi'ne nasip oldu."

Prodos (Terrakki) Locası, 15 Ekim 1575'de Fransa Büyük Locası'na hitaben yazdığı bir mektupla Tarlabası Kalyoncu Kulluk'ta yeni bir binada çalışmaya başlayacağını belirtmektedir. Etoile de Bosphore, Ser Muhterem Şapitri ve İtalya Risorta Locası'na bağlı bir locanın da aynı mason mabedini kullanacağı bu mektupta belirtilmiştir.

"Sultan 5. Murad" da bu locada tekris (masonluğa alınma töreni) olmuştur. Sultan 5. Murad'ın masonluk kuşamı (regalye) Yıldız Sarayı envanterinde bulunmaktadır.

2. DÖNEM

Türkiye'de masonluk tarihini esas ilgilendiren gelişmeler 2. Dönem'den itibaren başlar.

1908'de 2. Meşrutiyet ilan edildi. Türk masonları da oluşan bu özgür atmosferi değerlendirerek, kendi derneklerini kurmak üzere harekete geçtiler, "Şuraî Alî-î Osmanî"yi" tekrar örgütlemek ve uyandırmak için çalışmalar başladı. İtalya ve Fransa Suprem konseyleri, bu organizasyonu gerçekleştirmek için talip oldular. Fakat bu görev Belçika'ya verildi. Belçika Suprem Konseyi'nin önderliğinde, Belçika, Fransa, İtalya,

İsviçre ve Macaristan Suprem konseylerinin ortak bir bildirisi ile de çalışmalar başlatıldı.

Bu süreç içinde, 1907'de kurulan Mısır Suprem Konseyi'nin, Türkiye ile olan tarihsel ve ırksal soy bağı göz önüne alınarak organizasyonu yönetmesi benimsendi. Mısır Suprem Konseyi'nin bir mensubu ve 33. Dereceyi Mısır'da almış olan, "Prens Aziz Hasan Paşa" bu iş için görevlendirildi. Vatan Locası mensubu olan Hasan Paşa; Prens Halim Paşa'nın yeğeni ve o tarihte Selimiye Kışlası Tümen Komutanı'ydı. Hasan Paşa'dan başka o dönem Avrupa'da çok tanınmış bir mason olan "Joseph Sakakini" de bu organizasyonun gözlemcisi olarak tayin edildi. Bir suprem konseyin varlığını ortaya koyması ve sürdürmesi için 33.ler konseyinde en az dokuz 33 dereceli mason olması gerekmektedir. Hatta dokuz sayısına pek itibar edilmez. Çünkü bir vefat durumunda dernek "kadük" (düşme) duruma girer. 3 Mart 1909'da şu masonlar 33. Dereceye yükseltildiler:

Mehmet Talat Sai (Talat Paşa), Mithat Şükrü Bleda, Nesim Mazelyah, Asım Bey, Fuat Hulusi Demirelli, Mehmet Cavit, Rıza Teyfik Bölükbaşı, Michel Noradunkyan, Osman Adil Bey ve Mehmet Arif.

Böylece Türk Masonluğu'nun teşkilatlanma süreci başladı. Bu masonlar, aynı gün, "Kadim ve Makbul İskoç Riti'nin Şuraî Alî-î Osmanî'sinin Yeniden Uyandırılışı (Reorganizasyon) Zaptı"nı imzaladılar ve masonik yasalara uygun olarak yeni bir "Suprem Konsey" oluşturmak üzere faaliyete geçtiler.

29 Haziran 1909'da yapılan oturumda Büyük Loca Yönetim Kurulu oluşturuldu ve şu masonlar göreve seçildiler:

Prens Aziz Hasan Paşa Büyük Hâkim Amir (Grand Komandör),
Mehmet Cavit Büyük Hâkim Amir Kaymakamı (Yardımcı),
Talat Paşa Umumi Büyük Müfettiş,
Mithat Şükrü Bleda Büyük Hatip ve
David Kohen Büyük Sekreter.

Gözlemci Joseph Sakakini de yapılan seçimin "1786 Masonik Yasaları"nda suprem konseylere tanınan imtiyazları içeren maddesine uygun olduğunu belirtti ve seçimi onayladı. Başta

İngiltere olmak üzere Anglosakson ülkelerin suprem konseyleri bu oluşuma hemen karşı çıktılar. Fransızca olarak yazılan bu tutanakta, kısaca Türk Masonluğu'nun bir tarihçesi de yer almaktadır.

Üst derecelerin oluşumunu tamamlayan Türk masonlar 4-33 derecelerin reorganizasyonunu (Suprem Konsey) tamamlayınca bu kez de 1-3 derecelerin çalışması için bir "Büyük Loca" kurulması için faaliyete geçtiler. 9 Temmuz tarihli şu davetiye ile masonlar birleşmeye davet edildiler:

"İskoçya Atik ve makbul İti'ne göre 1861'de muntazam bir surette teşekkül etmiş ve 1869'da Cenubi Amerika'nın Charleston Şehri'nde kâîn Müttehîd Şuraî Alîler Validesi olan Şuraî Alî tarafından da tanınmış olan bütün Osmanlı İmparatorluğu Şuraî Alîsi; imparatorluk dâhilîinde mesleğin nazım kuvveti olmak salâhiyetiyle umum masonları ayın on üçüncü günü saat 10'da David J. Kohen'in Galata'da Noradunkyan Hanı'ndaki yazıhanesine davet ediyor."

13 Temmuz'da yapılan toplantıda en kısa zamanda bir "Büyük Maşrık" (Büyük Loca) kurulması kararlaştırıldı. 1 Ağustos Pazar günü Beyoğlu'nda Hicapulos Pasajı'nda bulunan yabancı masonlarca kullanılan bir locada 29 kişi olarak toplanıldı ve "Büyük Maşrık" resmen kuruldu. İlk büyük üstad olarak da Talat Paşa seçildi.

Burada ilginç bir ayrıntı da var! O esnada henüz "Cemiyetler Kanunu" (Dernekler Yasası) daha ilân edilmemişti. 2. Meşrutiyet'in getirdiği serbestîlerden biri olan "Cemiyetler Kanunu" 15 gün sonra, 16 Ağustos 1909'da yürürlüğe girmiştir. Bir büyük locanın mason yasalarına göre kurulması ve bir obediens olarak da tanımlanması için en az yedi locaya gereksinim vardır. Bu yasaya uyuldu ve Büyük Maşrık'ın oluşumunda şu yedi loca yer aldı:

Vatan, Muhibbanı Hürriyet, Vefa, Şafak, Resne, Terakki ve İttikah Hakiki Muhibleri ve Uhuvveti Osmaniye.

1 Kasım 1909'da Büyük Maşrık ile Suprem Konsey arasında bir konkordato imzalandı ve yazının ilk bölümünde anlatılan teşkilatlanmanın gereği olarak 2 dernek halinde ve 1. Dereceden 33. Dereceye kadar olan masonik sistem tamamlandı.

1909'dan, sonraki bölümlerde görüleceği gibi 1935'te Türkiye'de masonluğun uykuya yatmasına kadar, bugün Türkiye hudutları içinde olmayan birkaç şehir de dâhil olmak üzere toplam 65 loca kuruldu.

1925 yılında itibaren masonluğa karşı Türkiye'de tepkilerin başladığı gözlenir. Mason olmak üzere müracaat eden fakat masonluğa uygun görülmeyen eski Adliye Bakanı Mahmut Esat Bozkurt, o dönemde kapatılmaya uğraşılan tekke ve zaviyelerle birlikte masonluğu da kapattırmak için çaba harcıyordu. Dönemin güçlü siyasetçilerinden Şükrü Saraçoğlu ve Fevzi Çakmak da masonluk hakkında olumsuz düşüncelere sahiptiler ve Meclis'te sık sık masonluğa karşı konuşmalar yapmaktaydılar. Buna karşı masonlar da mecliste fevkalade güçlüydüler. Zira CHP'nin ağır toplarından mason olan çok milletvekili vardı.

1927'de Atatürk'ün de hazır bulunduğu bir meclis oturumunda Mahmut Esat Bozkurt söz alarak mason localarının kapatılması talebini çok ağır ifadelerle ortaya koydu. Bunun üzerine Atatürk'ün Mahmut Esat Bozkurt'a, bu ifadelerin bazı vekil arkadaşları rencide edip etmediğini sorduğu (masonlarca) rivayet edilir. Bu konu hakkında, (kaynak olarak masonlara dayandırılarak) Tarih Dünyası Dergisi'nde de (1964) bir yazı çıkmıştır.

1930 ila 35 arasında Türk Masonluğu içinde kavgalar ve garip olaylar oldu. Masonlar kendi içlerinde farklı nedenlerle çatışmaya girdiler. Bu dönemde gelişen "Azim Locası Hadisesi" dahi tek başına ele alınması gereken ve CHP'li siyasetçilerin direk rol aldığı bir olaydır. Masonluktaki 1930 ve 1935 olayları tek başına irdelenmesi gereken tarih kesitleridir. Zira bu olaylar sadece masonluk açısından değil mason olan milletvekillerinin de rol aldığı ve Türkiye'nin yakın siyasi tarihi ile ilgili hususlardır. Bu makale dizimizde 1930 ila 1935 arasındaki gelişmeleri ancak kısaca ve sathi olarak irdelleyebildik...

Eylül 1932'de İstanbul'da uluslararası bir konvan (masonik genel toplantı) toplandı. Bu toplantı gazetelerde çok fazla yer aldı hatta masonlar için övgü ile bahsedildi. Bu toplantı esnasında bir şehir hatları vapuru kiralandı ve iki yanına

insan boyunda mason amblemi konu ve bu şekilde masonlar bir Boğaz turu yaptılar. Bu Boğaz turu gazetelerde ön sayfalarda yer aldı ve Dünya'nın farklı ülkelerinden gelen mümtaz şahsiyetlerin Türkiye'de toplandığına vurgu yapıldı. Medyanın, masonları fazlasıyla sempatik ve de çok önemli, mümtaz bir topluluk olarak gösterdiğini vurgulamak gerekir. Bu konvan açılışı ile ilgili Atatürk'e konvana katılanlar tarafından gönderilen bir telgrafa Atatürk kısa bir yanıt vermiştir. 1935'te tekke ve zaviyelerle birlikte masonluk da kapandı/kapatıldı...

Çeşitli kaynaklarda masonluk için, "1935 yılında masonluk uykuya yattı ya da Atatürk masonluğu kapattı" şeklinde farklı görüşler bulunur. Mason karşıtları, masonluğun kapatılmasının, Atatürk'ün masonluğa olan olumsuz yaklaşımı olarak yorumlarlar. Öte yandan masonlar ise Atatürk'ün masonlara çok iyi gözle baktığını hatta bir zamanlar mason olduğunu ortaya koyarlar. Atatürk'ün mason olduğu şeklinde tabi ki bir bulgu ve belge yoktur ama masonlar da Atatürk'ün yakın çevresinde çok sayıda mason bulunmasından yola çıkarak bu söylemlerini (hâlâ) ispata çalışırlar.

Şuna da bir vurgu yapmak gerekiyor: İttihat ve Terakki'nin içinde çok sayıda mason vardı ve 1909 reorganizasyonunda da bu masonlar rol oynadılar. Osmanlı'nın son dönemleri ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında Türk siyasi hayatında ve bürokraside en üst mevkilerde masonlar da vardı...

Ve tabi bunlar doğal olarak Atatürk'ün de yakın çevresinde bulunan kişilerdi. Örneğin özel doktoru ve aynı zamanda 33 Dereceli bir mason olan "Mim Kemal Öke"nin kaleme aldığı "Hür Masonluk Tarihi" adlı kitapta şu ifade yer almaktadır:

"Tatil hadisesi sırasında, Başvekil ve Cumhurreisi'nin, mason teşekkülüne karşı tutumları pasif bir mahiyette idi. Hatta akdemce İstanbul'da toplanan ve memleketlerinde ehemmiyetli mevki sahibi birçok ecnebi şahsiyetin, misafireten bulundukları sırada onlara karşı da iyi nazarlarını belirtmişlerdi. Tatil darbesinde de bu zevat ister istemez pasif durumda kalmışlardı. Darbenin hazırlayıcıları başka ve malum şahsiyetlerdir."

Paragrafın özünde, bir yandan Atatürk ve çevresinin masonlara karşı pasif ya da negatif duruşuna vurgu yapılmakta ama öte yandan da 1932 Konvansı'nda masonlardan gelen telgrafa verdiği yanıtta da vurgu yapılarak pozitif bir olgu yaratılmak istenmektedir. 1932'deki telgrafa verdiği tek cümlelik teşekkür yanıtı, masonlarca çok önemli sayılmakta birçok yayında, masonik kaynakta vurgu yapılmaktadır. Ancak paragraf sonunda "Darbenin hazırlayıcıları başka ve malum şahsiyetlerdir." Söyleminin ise yaratılmak istenen bir komplo teorisi ile bağdaştırılmak istendiği anlaşıyor! Fakat ne bahsi geçen kitapta, ne bu paragraf öncesinde ve sonraki kısımlarında "başka ve malum şahsiyetlerdir" sözleri ile Mim Kemal Öke'nin ne kast ettiği anlaşılamamaktadır.

Yukarıda, "1935'te tekke ve zaviyelerle birlikte masonluk da kapandı/kapatıldı..." dedik. Bu yazı dizimizin başında açıkladığımız gibi masonluk sonuçta yasal kurulmuş bir dernektir ve yasal bir derneğin de yasal bir süreç ile kapatılması gerekir. Fakat 1935'te çok muğlâk işler yapıldı ve yasal bir süreç işletilmeden mason derneği kapatıldı.

(Çok sonraları bu yasal olmayan şekilde kapatılmak masonların işlerine fevkalade yarayacak ve eski gayrimenkullerine tekrar kavuşma fırsatına dönüşecektir... Buna sonraki bölümlerde yer vereceğiz...)

Uykuya yatış esnasında mason siyasetçilerden olan "İçişleri Bakanı Şükrü Kaya"nın çağrısı üzerine, aşağıda isimlerini verdiğimiz masonlar; Süprem Konsey Başkanı (Grand Komandör) "İsmail Hurşit", Büyük Üstad "Muhittin Omay", "Fuat Süreyya Paşa", "Mustafa Hakkı Nalçacı" ve "Muhip Nihat Kuran" Ankara'ya geldiler. Ankara'da bulunan masonlardan da "Danıştay Başkanı Reşat Mimaroğlu", "CHP Milletvekili Rasim Ferit" ve "Ankara Valisi Nevzat Tandoğan"ın da katılımıyla bir toplantı yaptılar ve Mason Derneği'nin kapanma ya da uykuya yatırılması kararını o esnada Türkiye'nin sayılı siyasetçileri ve bürokratları olan bu kişiler kendi aralarında aldılar! Şükrü Kaya'nın masonlara bu süreç ile ilgili olarak şu ifadeyi kullandığı masonik yayınlarda/kaynaklarda yer almaktadır:

"Bir müddetten beri masonluğa atfedilen çalışmaları Halk

Evleri yapmaktadır. Zaten CHP'nin de bu doğrultuda alınmış kararı vardır ve hükümet bunu uygulamaya kararlıdır.”

9 Ekim 1935'te yukarıda isimleri verilen, sadece dokuz kişilik bir heyetin, geniş üye kitlesi olan bir derneği, genel kurul kararı olmadan nasıl kapattığı ya da kapatabildiği bu gün de hâlâ bir sırdır.

Kapatma ile ilgili, şu ifadenin yer aldığı, 12 Ekim tarihli, tek cümlelik bir genelge tüm localara gönderilmiştir:

“İlgili orundan aldığımız buyruk üzerine cemiyetimizin toplantıları yeni bir buyruğa kadar tatil edilmiştir.”

Bursa'daki locaya çekilen şu telgraf ise daha da kısaydı:

“Orada çalışmalara son veriniz. Tafsilat postadadır.”

10 Ekim 1935 tarihli Anadolu Ajansı'nda masonluğun kapatılması şöyle yer aldı:

“Türk Mason Cemiyeti, memleketimizde sosyal tekâmülü ve günden güne artan muazzam terakkilerini nazarı itibara alarak ve Türkiye Cumhuriyeti'nde hâkim olan demokratik ve cidden laik prensiplerin tatbikatından doğan iyilikleri müşahede ederek –bu hususta hiçbir baskı olmaksızın- çalışmalara nihayet vermeyi ve bütün mallarını memleketin sosyal ve kültürel kalkınmasında çalışan Halkevlerine teberruya muvafık görmüştür.”

Yukarıda da belirttik, 1935 yılı olayları için çok sorular var! Uykuya yatışın gerçek sebebi nedir? Bunların tam bir cevabı yok... Atatürk'ün çevresinde masonların çok olduğu biliniyor. Ama o dönemde zaten siyasilerin büyük kısmı masondu. Hatta bu bir özenti de olabilir. Nitekim 1930 ve (uykuya yatma hadisesi hariç) 1935 olaylarının incelenmesi; masonik teamüllerden uzak davranışların başta siyasetçi masonlarca çokça yapıldığını gözler önüne sermektedir.

O döneme CHP'li masonlar damgasını vurmuştur dersek yanlış bir tespit yapmış olmayız. O dönemde, masonluğa girmeyi “rozet masonluğu” olarak telakki edenlerin ya da “özenti” olarak mason olanların çokluğu da apaçıktır. Yukarıda masonluğu siyasi emelleri için kullanmaya meyilli olanlar ile münferit hadiseler de çoktur demiştik. Tabi ki bunların ayrıntılarını bir makale dizisinde derinlemesine yazmak mümkün değil. Belki

ileride bu çalışmamızı ve birikimimizi bir kitap haline getirmek suretiyle kamuoyunda masonluk konusunda bilinmeyenleri ortaya koyabiliriz.

Masonluğun faaliyette olmadığı, 19 Mart 1939'da Amerika Ana Surem Konseyi'nin Grand Komandörü Crowless, İsmet İnönü'ye şu mektubu yolladı:

"Şu anda; Amerikan Kongresi'nde bulunan 435 üyeden 218'i masondur. Amerikan Anayasası'nı imzalayan 39 kişiden 31'i de masondu. ... Masonluk hiçbir yerde savaş başlatmamış, kimseye baskı ve zulüm yapmamış, müsamahasızlığa ve fanatizme arka çıkmamış, bir damla insan kanı dökmemiştir ve mevcut olma imkânını bulduğu yerlerde, o ülkenin iyiliği için çalışmıştır. (...) Türkiye'deki kardeşlerimiz, masonik faaliyetlerine tekrar başlamak istemektedirler. Ben de onlara yardımcı olmak üzere size müracaat etmekteyim..."

Nereden kaynaklandığı ya da kimlerin talebi üzerine yazıldığı bilinmeyen bu mektup, aynı yıl 2. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine bir anlam ifade etmedi ve dikkate alınmadı.

Devlet masonluğu kapattı ya da masonlar kendileri uykuya yattı, adına ne denirse densin bu doğru değildir.

Çünkü masonluk aslında 1935'te resmen kapatılmamıştır...

1. Dernek (1-3) kapatılmıştır...

2. Dernek (4-33) kapatılmamıştır...

(1-3 ve 4-33'ün ne anlam ifade ettiği hususu için yazı dizimizin 1. Bölümünü okuyunuz.)

Masonluğun 3-33 derecelerinin iki farklı dernek tarafında yürütüldüğünü yazı dizimizin 1. Bölümünde belirtmiştik. Bu bağlamda hep önde olan, gözler önünde ve bilinen oluşumun 1,2 ve 3. derecelerin yönetildiği Büyük Loca idi.

Uykuya yatma hadisesinde de kapatılan sadece Büyük Loca oldu...

Buzdağının büyük kısmı uykuya yatmadı...

Suprem Konsey'in resmi dernek adında mason ibaresi yoktu ve bu dernek 1935'te kapatılmadı...

Unutuldu ya da unutturuldu...

İlk bölümde; "Bu yazı dizimiz, masonları tatmin etmeyecektir

zira yazımızda masonları övmeyeceğiz. Bu yazı dizimiz mason karşıtlarını da tatmin etmeyecektir zira masonları bilinçsiz bir şekilde yermeyeceğiz ya da küfür etmeyeceğiz...” demiştik. Buraya kadar ve dizimizin devamında, mümkün olduğunca anlaşılabilir bir şekilde az bilinen masonluk konusunu gözler önüne sermeye çalıştık.

Masonluk hakkındaki şahsi kanaatlerimize ve kendimizce bir analize ise 5. Bölümün sonunda yayınlayacağımız “SONUÇ” kısmında yer vereceğiz.

Bojidar ÇİPOF.

Kaynak: <http://bojidarcipof.blogspot.com/> Taryhy makalalar